

Systematic review of the effective components in the model of Psychological Operations from the perspective of Iranian writers

Abbasali Soleymani Khashab*

Received: 2021/09/12

Accepted: 2023/02/23

Abstract

The design of the present study was a qualitative meta-combination and systematic review. The statistical population of the study consisted of all articles performed in the field of psychological operations with a total of 124 articles in Iran and abroad, of which 40 articles with criteria related to the purpose of the present study were selected as the research sample. The research tools consisted of reviewing library documents and reviewing Persian articles in the field of keyword psychological operations, and the method of data analysis was content review and coding. The results showed that the characteristics of war costs, change in the structure of war and change in attitudes toward war are the basic and causal factors of psychological operations, and the characteristics of emerging technologies, modern warfare structure, cognitive and societal characteristics of underlying factors, accessibility indicators To the new knowledge, the conditions and position of psychological operations and coordination and consensus in psychological operations, facilitators and cognitive, emotion-based, behavior-oriented tactics formed the characteristics of psychological operations strategies in this study. Ultimately, operations for the community itself, the enemy community, and the neutral community group include the consequences of psychological operations. The final results of the research show that it provides an integrated model of psychological operations that can help to understand the scope of psychological operations.

Keywords: Psychological Operations, Cognitive Warfare, Meta-Combined Model, Systematic Review.

---

* Faculty member of Psychology, Social and Cultural Faculty, Imam Hossein University, Tehran, I.R.Iran (Corresponding author).
a.soleymani.kh@gmail.com

مرور نظام‌مند مؤلفه‌های مؤثر در الگوی عملیات روانی از دیدگاه نویسندگان ایرانی^۱

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۴

مقاله برای بازنگری به مدت ۷۲ روز نزد نویسندگان بوده است.

عباسعلی سلیمانی خشاب*

چکیده

پژوهش‌های زیادی در ارتباط با عملیات روانی انجام شده است. همین امر اقتضای آن دارد که از منظری کلان، نسبت به تجمیع دیدگاه‌ها و تولید رویکردی جامع اقدام شود. پژوهش حاضر به‌منظور به دنبال ارائه پاسخ به این پرسش است که: مؤلفه‌های مؤثر بر الگوی عملیات روانی از دیدگاه محققان ایرانی کدامند؟ جهت گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و برای تحلیل داده‌ها از مرور نظام‌مند (سال‌های ۱۳۸۰-۱۴۰۰) استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که: از دیدگاه نویسندگان ایرانی، پنج دسته از مؤلفه‌ها مدنظر می‌باشند؛ سه دسته نخست از جنس عوامل مؤثر بوده و شامل عوامل پایه، زمینه‌ای و تسهیل‌گر می‌شود. مؤلفه چهارم مؤثر ناظر بر تاکتیک‌های عملیات روانی بوده و حوزه‌های شناختی، هیجانی و رفتاری را شامل می‌شود. مؤلفه پنجم ناظر بر پیامدهای عملیات روانی است که به‌نوبه‌خود سه حوزه جامعه خودی، دشمنان و بازیگران بی‌طرف را دربرمی‌گیرد.

واژگان کلیدی: ، جمهوری اسلامی ایران، جنگ روانی، جنگ شناختی، عملیات روانی، فراترکیب، مرور نظام‌مند.

* هیئت علمی روانشناسی، گروه تخصصی روانشناسی، دانشکده اجتماعی و فرهنگی، دانشگاه جامع امام حسین

علیه‌السلام، تهران، جمهوری اسلامی ایران

a.soleymani.kh@gmail.com

 0000-0003-3568-3668

مقدمه

بیان مسئله: با پیشرفت علم و فناوری، نوع نگرش انسان‌ها به دنیای پیرامون مدرن شده و پیرو آن، الگوی نزاع نیز تغییر یافته است (سلیمانی و دیگران، ۱۳۹۰). هدف از جنگ در عصر جدید دیگر صرفاً انهدام دشمن نیست، بلکه لایه عمیق‌تری مدنظر است که آن تغییر رفتار دشمن با هزینه کمتر است. در این راستا، توجه فزاینده به عملیات روانی از این حیث قابل درک است؛ چراکه تأمین هدف مزبور را با هزینه‌هایی به مراتب کمتر از جنگ نظامی تضمین می‌نماید. با این توصیف و نظر به توجه نویسندگان ایرانی به این مفهوم راهبردی، دغدغه اصلی محققان آن است که مؤلفه‌های اساسی در شگل‌گیری الگوی عملیات روانی را از دیدگاه نویسندگان ایرانی، شناسایی نمایند.

اهمیت: از آنجاکه جمهوری اسلامی ایران از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، با پدیده عملیات روانی دشمن روبه‌رو بوده و یا خود در پی طراحی و مدیریت آن در مقابله با دشمنانش بوده است، موضوع پژوهش حاضر دارای اهمیت راهبردی می‌باشد. افزون بر اینکه تنوع دیدگاه‌های موجود، دلالت بر اهمیت نظری این پژوهش دارد؛ چراکه امکان طراحی و ارائه دیدگاهی بومی را فراهم می‌سازد.

ضرورت: عدم توجه لازم به موضوع عملیات روانی، منجر به حاکمیت نظریه‌ها و الگوهای غیربومی بر ساحت اندیشه و عمل در ایران شده و از این طریق، میزان کارآمدی سیاست‌های اجرایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بر این اساس، انجام پژوهش‌هایی از این قبیل که به مرور دانش و رویکرد بومی می‌پردازد، دارای ضرورت نظری و کاربردی است.

اهداف: کمک به شناخت تحلیلی رویکرد بومی به موضوع عملیات روانی، هدف اصلی این پژوهش است. در همین راستا، دو هدف فرعی محققان عبارت‌اند از: زمینه‌سازی برای تدوین تصویری جامع از عملیات روانی در ایران و کمک به طراحی الگویی بومی از عملیات روانی.

سؤال‌ها و فرضیه: پژوهش حاضر فرضیه‌آزما نیست و بر نظام سؤال‌ها استوار است. پرسش اصلی محققان عبارتست از: مؤلفه‌های مؤثر بر الگوی عملیات روانی از دیدگاه نویسندگان ایرانی کدامند؟ در این ارتباط دو سؤال فرعی محققان عبارت‌اند از:

مؤلفه‌های محوری در تعریف عملیات روانی کدامند؟ مؤلفه‌های اصلی در طراحی الگوهای عملیات روانی کدامند؟

۱. پیشینه پژوهش

در موضوع عملیات روانی و جنگ روانی مطالعات متعددی به انجام رسیده که می‌توان در دو بخش آنها را بررسی کرد:

۱-۱. پیشینه پژوهش در نشریه علمی دانش سیاسی

در نشریه دانش سیاسی مطالعات نظری و فلسفی به عملیات روانی مورد توجه نبوده و به جای آن مطالعات کاربردی و عملیاتی بیشتر مدنظر بوده است؛ برای مثال صفایی (۱۳۹۸) در ذیل تهاجم فرهنگی به عملیات روانی کشورهای رقیب در مواجهه با افکار عمومی جوانان اشاره داشته است. سجادپور و اجتهادی (۱۳۸۹) به اهداف امنیتی غرب در دوره پس از جنگ سرد پرداخته و در این ارتباط از عملیات روانی به عنوان یک گزینه در دستورکار غرب یاد نموده‌اند. همچنین می‌توان به مقاله جمال‌زاده و رحیمی (۱۳۹۸) اشاره داشت که به سیاست خارجی دوره پهلوی اشاره دارند و اینکه عملیات روانی بر محور شوروی‌هراسی در این مقطع چگونه تأثیرگذار بوده است.

۲-۱. پیشینه پژوهش در سایر منابع علمی

پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه عملیات و جنگ روانی را از حیث رویکرد محتوایی‌شان می‌توان در دو دسته کلی قرار داد:

الف. پژوهش‌های ناظر به چیستی و ماهیت عملیات روانی؛ که در آنها ابعاد فلسفی و نظریه‌های عملیات روانی محوریت دارند؛ برای مثال می‌توان به خزاعی؛ خاکپور و حسومی (۱۳۹۵) اشاره داشت که نظریه عملیات روانی در اسلام را بررسی کرده‌اند و یا قیصری و قربی (۱۳۹۱) که به ماهیت نرم‌افزارانه عملیات روانی پرداخته‌اند و آن را ذیل گفتمان قدرت نرم معنا و معرفی نموده‌اند.

ب. پژوهش‌های موردی و مصداقی؛ که در آنها الگوهای عملیات روانی در کشورها و یا رخداد‌های معینی، به بحث گذارده شده است. تعداد این مقالات زیاد است و برای

مثال می‌توان به افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳) که الگوی عملیات روانی آمریکا بر ضد ایران را تبیین و تشریح کرده‌اند و یا امینی (۱۳۸۳) که الگوی عملیات روانی آمریکا در عراق را بررسی نموده، اشاره داشت. مرادی؛ علوی و مقدسی (۱۳۹۷) تحولات اوکراین، ایزدی طامه و خلفی (۱۳۹۰) عملکرد رژیم صهیونیستی در جنگ ۳۳ روزه، دلیرپور (۱۳۹۷) حوزه جهان اسلام، و مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳) مورد مطالعاتی جنگ سوم خلیج فارس را از منظر عملیات روانی به بحث گذارده‌اند.

پ. پژوهش‌های ناظر بر نسبت عملیات روانی با مقولات راهبردی دیگر در حیات سیاسی و اجتماعی؛ که در آنها طیف متنوعی از موضوعات - مانند نسبت عملیات روانی با دیپلماسی عمومی (سبیلان اردستانی، ۱۳۸۹)، نسبت عملیات روانی با افکار عمومی (نجم، ۱۳۹۰)، و یا نسبت عملیات روانی با آشوب‌های شهری (الیاسی، ۱۳۸۲) - به بحث گذارده شده است.

چنان‌که ملاحظه می‌شود روش فراترکیب و اهتمام به مرور تحلیلی آثار موجود، در هیچ‌یک از منابع پیشین موضوعیت نداشته و از این حیث می‌توان اظهار داشت که پژوهش حاضر از حیث روشی متمایز از منابع پیشین می‌باشد.

۲. مبانی مفهومی و نظری «عملیات روانی»

مفهوم محوری پژوهش حاضر «عملیات روانی» است که اگرچه جدید می‌نماید، اما با رجوع به تاریخ منازعات در جوامع مختلف، می‌توان مصادیق متعددی با واژگان متفاوتی (مانند تبلیغات، مدیریت افکار عمومی، جنگ روانی) برای آن سراغ گرفت.

۲-۱. تبارشناسی

در ابتدا، منازعه بیشتر با عنوان جنگ نظامی یا فیزیکی شناخته می‌شد، تا اینکه نخستین بار در سال ۱۹۲۰ اصطلاح جنگ روانی به کار برده شد. این واژه توجه چندانی به خود جلب نکرد، تا اینکه دولت آمریکا در سال ۱۹۵۱ کمیته راهبردی بین‌سازمانی به نام کمیته هماهنگی عملیات روانی را تأسیس کرد و از آن برای توصیف مجموعه اقدام‌های غیرنظامی جهت تأثیر نهادن بر ادراک، نگرش‌ها، روحیه و رفتار مخاطبان هدف، استفاده شد. به مرور نتولیرال‌ها، نظامی‌گری را عامل اصلی بحران در سیاست

امنیتی و اقتصادی آمریکا عنوان کردند. آنها معتقد بودند که جنگ ماهیت دائمی دارد و نمی‌توان برای مقابله با هر تهدیدی از ابزار نظامی استفاده کرد؛ بلکه باید به‌جای چگونگی جنگیدن و پیروز شدن از گزینه‌های دیگری - از جمله چرا جنگیدن - استفاده کرد (نک. لنون، ۱۳۸۹). بنابراین قدرت نرم و عملیات روانی تبدیل به اساسی‌ترین راهبرد آمریکا در مقابله با دیگر ملت‌ها شد.

۲-۲. تعریف

از عملیات روانی تاکنون تعاریف متنوع و گوناگونی بر اساس شرایط استفاده از آن، ارائه شده است. در مجموع می‌توان چنین اظهار داشت که این مفهوم بر دو رکن اساسی به شرح زیر استوار است (افتخاری، ۱۳۹۱، صص. ۱۳۱-۱۵۶):

الف. رکن تبلیغاتی عملیات روانی؛ در این تلقی عملیات روانی عبارت است از استفاده برنامه‌ریزی شده از تبلیغات با هدف تأثیرگذاری بر نظرات، احساسات، مواضع و رفتار جوامع دشمن، بی‌طرف یا دوست به‌منظور تحصیل اهدافی که موضوع اختلاف و نزاع هستند.

ب. رکن برنامه‌ای عملیات روانی؛ این تلقی توسط بخش جنگ روانی ارتش آمریکا ارائه شده که در آن عملیات روانی عبارتست از: اقدامات برنامه‌ریزی شده برای آماج اطلاعات قراردادن مخاطبان خارجی برای تأثیرگذاری بر هیجان‌ها، انگیزه‌ها و رفتارها. در مقام ارائه تعریفی جامع می‌توان چنین اظهار داشت: عملیات روانی عبارتست از طرحی کاربردی که با هدف تأثیرگذاری بر افکار و احساسات مخاطب - در دو حوزه داخلی و خارجی - با استفاده از مجموع امکانات تبلیغاتی، به‌منظور مدیریت رفتار او در راستای اهداف عامل، صورت می‌گیرد.

۲-۳. نظریه

عملیات روانی در قالب الگوهای نظری مختلفی طراحی و مدیریت شده که از رهگذر تحلیل آنها می‌توان مهم‌ترین ارکان این نظریه‌ها را به شرح زیر معرفی نمود (نک. فرقانی‌نیا و کمالی، ۱۳۸۵؛ سلیمانی و دیگران، ۱۳۹۰):

رکن (۱). هزینه کمتر عملیات روانی. از دیدگاه این تحلیلگران هزینه به‌مراتب کمتر

عملیات روانی طراحی و کاربری آن را موجه می‌سازد.

رکن (۲). حساسیت کمتر ابزارهای عملیات روانی. درحالی‌که ابزارهای رزمی به واسطه سطح بالای تخریبشان مورد نقد هستند؛ ابزارهای عملیات روانی به دلیل فرهنگی و اجتماعی بودن، کمتر مورد نقد واقع می‌شوند.

رکن (۳). عمق تأثیرگذاری بالای عملیات روانی. درحالی‌که جنگ‌های متعارف معمولاً بر تغییر رفتار متمرکز هستند، در عملیات روانی نگرش‌ها هدف قرار گرفته و از این حیث عمق تأثیرگذاری به مراتب بیشتری دارند.

رکن (۴). نقش محوری زمینه اجتماعی در عملیات روانی. اگرچه در جنگ‌های مدرن نیز شرایط و ملاحظات اجتماعی تأثیرگذارند، اما ورود مؤلفه‌های شناختی به معادلات نظامی و قرارگرفتن آنها در کانون معادلات جنگ روانی، حکایت از آن دارد که این عملیات‌ها اصولاً ماهیت اجتماعی یافته‌اند و از این حیث از جنگ‌های نظامی که دارای بُعد اجتماعی هستند، متمایز می‌شوند.

رکن (۵). تنوع بالای تاکتیکی در عملیات روانی. با عنایت به ماهیت فرهنگی و اجتماعی عملیات‌های روانی شاهد آن هستیم که طیف متنوع و جدیدی از تاکتیک‌ها وارد عرصه مدیریت منازعات شده که اصولاً شناخت‌بنیاد هستند و از این طریق تغییر رفتارها را پیگیری می‌نمایند.

رکن (۶). گستره تأثیرگذاری وسیع‌تر عملیات روانی. بررسی الگوهای مختلف عملیات روانی حکایت از آن دارد که پیامد این عملیات‌ها صرفاً متوجه دشمنان نبوده و جامعه بی‌طرف و حتی جامعه خودی را دربرمی‌گیرد. براین اساس، گستره این عملیات‌ها به مراتب وسیع‌تر و مؤثرتر از جنگ‌های فیزیکی ارزیابی می‌شود.

۳. روش‌شناسی

پژوهش از حیث هدف، کاربردی و از نظر رویکرد محققان، توصیفی - تحلیلی است.

الف. معرفی روش: برای جمع‌آوری داده‌ها، از روش مرور نظام‌مند استفاده شده که به دلیل وجود ادبیات غنی در این موضوع مبتنی بر دیدگاه نویسندگان ایرانی، استفاده از آن توجیه می‌شود. در این روش با رجوع به ادبیات موجود و جستجوی نظام‌مند آنها؛ محقق نسبت به کدگذاری و مقوله‌بندی اقدام می‌نماید و از این حیث روشی کیفی به

شمار می‌آید. جامعه آماری، تمام پژوهش‌های منتشرشده در پایگاه‌های اطلاعاتی علمی معتبر داخلی بوده‌اند و بر اساس کلیدواژه‌های «عملیات روانی و جنگ روانی» جستجو در بازه زمانی نیز ۱۴۰۰-۱۳۸۰ صورت گرفته است. بررسی کلیدواژه‌ها از طریق جستجوی عنوان، متن، چکیده، کلمات کلیدی و متن مقاله‌ها به صورت جداگانه در پایگاه‌های «پورتال جامع علوم انسانی، سید، مگیران» انجام شد. در نتیجه ۸۱ مقاله شناسایی شد. در مرحله بعدی به بررسی مقاله بر اساس معیارهای «محدوده جغرافیایی، زبان، زمان، روش، جامعه مورد مطالعه، شرایط مورد مطالعه و نوع مطالعه» اقدام شد. از ۸۱ مقاله شناسایی شده، تعداد ۱۶ مقاله به دلیل ضعف و یا عدم ربط عنوانی، حذف شد. با مطالعه محتوای مقاله‌ها نیز تعداد ۹ مقاله غیرمرتبط تشخیص داده و حذف گردید. در نهایت شاخص کیفیت پژوهش لحاظ و ۱۱ مقاله که دارای استانداردهای اولیه پژوهش نبودند، حذف و تعداد ۳۱ مورد برای تحلیل حاضر باقی ماند.

ب. **کاربست روش:** مراحل اجرای روش عبارتند از (نک. مانیان و رونقی، ۱۳۹۴):

- گام اول. بررسی موضوع و تنظیم سؤال‌های پژوهش؛
- گام دوم. بررسی متون به صورت نظام‌مند و تعیین کلیدواژه‌های مرتبط جهت جستجو؛
- گام سوم. جستجو و پالایش فیش‌ها جهت انتخاب مدارک مرتبط؛
- گام چهارم. استخراج اطلاعات مقاله بر اساس نظام کدینگ در روش مرور نظام‌مند؛
- گام پنجم. تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی؛
- گام ششم. کنترل کیفیت یافته‌ها؛
- گام هفتم. ارائه یافته‌ها.

۴. یافته‌های پژوهش

مجموع یافته‌های پژوهش را می‌توان در سه سطح به شرح زیر تبیین نمود:

۴-۱. یافته‌های توصیفی

از رهگذر بررسی آثار انتخابی، یافته‌های توصیفی زیر قابل ارائه است:

الف. سؤال‌های محوری حوزه عملیات روانی، مستند به تحلیل مقاله‌های این حوزه در چهار محور به شرح جدول زیر قابل تلخیص است:

جدول شماره (۱). سؤال‌های محوری حوزه مطالعات عملیات روانی

ردیف	شاخص‌ها	پرسش‌های پژوهش
۱	چه چیزی (What)	با توجه به مطالعه ادبیات، مفاهیم اصلی و مقولات کلیدی الگوی عملیات روانی کدام است؟
۲	جامعه مطالعه (Who)	جامعه مورد مطالعه برای دستیابی به الگوی عملیات روانی کدام است؟
۳	محدوده مطالعه (When)	موارد فوق در چه دوره زمانی بررسی و جستجو شدند؟
۴	چگونه (How)	چه روشی برای فراهم کردن مطالعات استفاده شده است؟

(یافته‌های پژوهش حاضر)

ب. ساخت محتوایی و پراکنش علمی مقاله‌های جامعه نمونه مستند به جدول شماره ۲ دلالت بر نکات محوری زیر دارد:

یک. از حیث زمانی در بازه پژوهش حاضر، بیشترین توجه به موضوع عملیات روانی در سال‌های ۱۳۹۰ (با فراوانی ۷ مقاله) و ۱۳۹۵ (فراوانی ۶ مقاله) و ۱۳۹۳ (با فراوانی ۳ مقاله) است. در روند تولیدات علمی نیز سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ با فراوانی ۱۶ مقاله مهم‌ترین مقطع زمانی در پرداختن به این موضوع ارزیابی می‌شود. دو. از میان نشریه‌های بررسی شده، سه نشریه عملیات روانی، مطالعات بسیج و علوم و فنون نظامی؛ بیشترین تولید مقاله در این حوزه را (با فراوانی ۴ و ۳ و ۳) داشته‌اند. سه. از حیث روش بیشترین اقبال به روش مطالعه مروری با ۲۱ مورد فراوانی است، و بعد از آن روش‌های پیمایشی (فراوانی ۵ مورد) و تحلیل محتوا (فراوانی ۳ مورد) و تحلیلی توصیفی (۲ مورد) قرار دارند.

جدول شماره (۲). پراکنش علمی مقاله‌های مرتبط با عملیات روانی

ردیف	نویسندگان	سال	عنوان	مجله	جامعه/نمونه	روش	نتیجه
۱	بهمنش	۱۳۸۷	کارردعملیات روانی در پشتیبانی از عملیات تاکتیکی	فصلنامه علوم و فنون نظامی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	مهم‌ترین عامل موفقیت در جنگ انگیزه و اعتقاد ملی و مذهبی است. در دنیای کنونی برای هر عملیات نظامی، ابتدا باید جامعه خود و هدف و جامعه جهانی را آماده نمود و برای این امر بهترین عامل استفاده از ابزار عملیات روانی است
۲	مرادی؛ طبیبی و حیدری	۱۳۹۵	بررسی واکاوی فقهی و حقوقی عملیات روانی	حقوق اسلامی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	عملیات روانی مشرکان علیه پیامبر شامل تهمت، طعنه‌زنی، تطمیع، تحریک، تهدید، شایعه، تحریف، تفرقه‌افکنی، ترور، اعمال روش‌های خشونت‌بار و... بوده است.
۳	سبیلان اردستانی	۱۳۸۹	عملیات روانی و دیپلماسی رسانه‌ای	فصلنامه مطالعات بسیج	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	با بهره‌گیری از عملیات روانی می‌توان از اثر بخشی عملیات روانی دشمن کاست
۴	الیاسی	۱۳۸۲	عملیات روانی و آشوب شهری	فصلنامه مطالعات بسیج	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	کنش‌های آشوب‌گرانه انواع متعددی هستند و فنون مختلفی دارند که مهم‌ترین عامل پدیدآیی و استمرار آن، عملیات روانی است.
۵	الیاسی	۱۳۸۳	کاربرد عملیات روانی در جنگ‌های نامتقارن	فصلنامه مطالعات بسیج	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	روحیه و اراده مستعدترین عوامل عملیات روانی هستند و اصلی‌ترین آماج‌های عملیات روانی، افکار عمومی و نیروهای نظامی دشمن است.
۶	شکوهی	۱۳۹۵	میزان اثرگذاری اقدامات اداره عملیات روانی ناجا برای مقابله با عملیات روانی	فصلنامه انتظامی اجتماعی	۱۰ نفر از خبرگان ناجا	مطالعه موردی	هجده اقدام در حوزه نرم‌افزاری و پانزده اقدام در حوزه سخت‌افزاری بر اقدامات عملیات روانی آمریکا در حد فرهنگی - اجتماعی مؤثر هستند.
۷	فرقانی‌نیا و کمالی	۱۳۸۵	آشنایی مختصر با عملیات ضد جنگ روانی	علوم و فنون نظامی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	فعالیت‌های روانی به اقداماتی اطلاق شده که در جهت تأثیر مثبت روی افکار، باورها، عقاید و دیدگاه‌های نیروهای خودی طرح‌ریزی و اجرا شده و جنگ روانی اقدام‌هایی را شامل می‌شود که جهت تأثیرگذاری منفی بر روی مؤلفه‌های مورد باور نیروهای دشمن، به مورد اجرا گذارده می‌شود.
۸	نجم	۱۳۹۰	افکار عمومی و تکنیک‌های عملیات روانی	تحقیقات روابط عمومی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	آشنایی و شناخت تکنیک‌های روانی رسانه‌ها می‌تواند از میزان اثرگذاری خودآگاه یا ناخودآگاه آن بکاهد.
۹	امینی	۱۳۸۳	عملیات روانی آمریکا برای حمله به عراق	مطالعات خاورمیانه	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	نیروهای آمریکایی با تبلیغ گسترده سلاح‌های کشتار جمعی در عراق و احتمال بهره‌گیری آنها از این سلاح‌ها بیشترین ضربه را عراق وارد کردند و با عملیات روانی روحیه سربازان عراقی را تضعیف کردند.

ردیف	نویسندگان	سال	عنوان	مجله	جامعه/نمونه	روش	نتیجه
۱۰	قیصری و قری	۱۳۹۱	بررسی ابعاد نرم‌افزاری قدرت و پدیده عملیات روانی	مهندسی فرهنگی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	بار سنگین هزینه، تلفات جانی، نامعلوم بودن نتیجه و کاهش مشروعیت و محبوبیت استفاده کننده از جنگ سخت منجر شد که قدرت‌ها به جنگ نرم توجه بیشتری داشته باشند. ابزار جنگ نرم از ابزاری چون رسانه، مطبوعات، سایبر، نبرد اطلاعات و عملیات روانی و فریب راهبردی بهره می‌گیرد.
۱۱	مینایی	۱۳۹۰	نیروی دریایی راهبردی و عملیاتی‌سازی عملیات روانی استراتژیک	فصلنامه علوم و فنون نظامی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	با برخورداری از نیروی دریایی راهبردی و با اجرای عملیات روانی راهبردی می‌توان بسیاری از معادلات سیاسی، نظامی، امنیتی و اقتصادی در منطقه را به نفع خود رقم زد.
۱۲	افتخاری و ذوالفقاری	۱۳۹۳	الگوی مدرن عملیات روانی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران	مجلس و راهبرد	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	آمریکا با بزرگنمایی فریبنده از اهداف امنیتی جمهوری اسلامی و از عملیات روانی دروغ‌پردازی، کلی بافی فریبنده، نام‌گذاری معکوس، تعمیم افراطی، برجسب زدن، مسخره کردن، شرطی‌سازی و القای یأس و ناامیدی استفاده می‌کند.
۱۳	روشنی	۱۳۹۶	چشم‌انداز و اولویت‌های ج.ا. ایران برای مقابله با عملیات روانی دشمن	مجله مطالعات دفاعی استراتژیک	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	شش اولویت راهبردی ج.ا. ایران برای مقابله با عملیات روانی دشمن عبارت‌اند از: (۱) هم‌افزایی صدا و سیما، (۲) مشارکت حوزه و دانشگاه در سیاست‌گذاری، (۳) توسعه سرمایه انسانی، (۴) ایجاد امنیت، (۵) شفافیت مالی و اداری، (۶) ثروت‌آفرینی.
	متقی، شهرایی فراهانی	۱۳۹۱	جنگ نرم و انقلاب‌های رنگی آمریکا در کشورهای در حال گذر	فصلنامه سیاست	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	جنگ سخت منجر به بحران‌های ادواری در نظام سرمایه‌داری آمریکا می‌شود و جنگ نرم به عنوان الگوی سیاست امنیتی آمریکا قرار گرفت.
۱۴	سلیمانی و دیگران	۱۳۹۰	بررسی عملیات روانی آمریکا علیه عراق در جنگ ۲۰۰۳ میلادی	مجله روان‌شناسی نظامی	صاحب‌نظران پیمایشی		آمریکایی‌ها از تکنیک‌های سطح راهبردی برای متقاعدسازی افکار عمومی مردم جهان استفاده کرده و در سطح عملیاتی و تاکتیکی، با تقسیم جامعه عراق (رهبران، نیروهای مسلح، مردم) تاکتیک‌ها و تکنیک‌های عملیات روانی را بر روی آنها اجرا نمودند و پس از اشغال عراق، برای تثبیت و تحکیم حضور خویش در عراق، تکنیک‌های سطح تحکیمی را به‌کار بردند.
۱۵	رفیع و قری	۱۳۹۰	بازخوانی قدرت نرم: مطالعه موردی عملیات روانی	مجله مطالعات سیاسی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	قدرت جدید از ابزارهایی چون رسانه‌ها، مطبوعات، سایبر، نبرد اطلاعاتی و عملیات روانی و فریب راهبردی بهره می‌برد که هر یک از این ابزارها از پیچیدگی برخوردارند.

ردیف	نویسندگان	سال	عنوان	مجله	جامعه/نمونه	روش	نتیجه
۱۶	فرهنگی و احمدزاده کرمانی	۱۳۸۶	عملیات روانی، زبان و ساختار آگاهی	مجله مطالعات فرهنگی و ارتباطات	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	نحوه مداخله رسانه‌ها در زبان از مسیر تحول در ساختار شناختی و از طریق عملیات روانی امکان‌پذیر است.
۱۷	مرادی؛ علوی و مقدسی	۱۳۹۷	نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین	مجله امنیت ملی	صاحب‌نظران	پیمایشی	منشأ داخلی و خارجی محورهای عملیات روانی توسط غرب در ۱۰ اولویت با تحلیل نظر صاحب‌نظران به‌دست آمد.
۱۸	تشکری	۱۳۹۰	سازوکارهای بهره‌گیری نیروهای مقاومت بسیج از عملیات روانی در تحقق امنیت اجتماعی	مجله مطالعات امنیت اجتماعی	صاحب‌نظران	پیمایشی	پاسخ‌دهندگان بیان داشتند که بهره‌گیری نیروهای بسیج از عملیات روانی ضروری است، همچنین باید مؤثر باشد و از بین راهبردهای مختلف، باید اثربخش‌ترین آنها که به‌ترتیب عبارت‌اند از: انسجام‌بخشی، دیپلماسی عمومی، روشنگری، ایجاد اشتقاق، مجاب‌سازی و فریب را برگزینند.
۱۹	حبیبی و حاتمی	۱۳۸۸	بررسی شیوه‌های عملیات روانی علیه ایران از نظر نیروهای نظامی	مجله روان‌شناسی نظامی	صاحب‌نظران	پیمایشی	دشمن عملیات روانی به‌ترتیب از طریق اقدام‌های فرهنگی و اقتصادی، سپس اقدام‌های سیاسی و امنیتی و درنهایت از طریق اقدام‌های نظامی علیه کشور اعمال کرد.
۲۰	حسنی	۱۳۸۷	نقش و کارکرد عملیات روانی در جنگ ۲۰۰۳ با تأکید بر متقاعدسازی	مجله طب نظامی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	تحلیل محتوا	آمریکا توانست با عملیات روانی، متقاعدسازی ملت خود را از ۳۱ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۷۵ درصد در آستانه جنگ افزایش دهد، همچنین، با القای ترس‌های مختلف از صدام به ملت‌ها، همراهی دولت‌های عربی از همراهی با صدام را از بین برد. با ایجاد سردرگمی حاصل از عملیات روانی، به دولت‌های فرانسه و روسیه اجازه دخالت و ممانعت در جنگ را نداد.
۲۱	حسینی؛ محمدولی و یوسفی	۱۳۹۵	عملیات روانی دشمن علیه مأموریت‌های فرهنگی-اجتماعی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	مجله پژوهش‌های حفاظتی امنیتی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	تحلیل محتوا	دشمن سعی کرده با تم‌های تبلیغاتی مختلف، سپاه و بسیج را نهادی سرکوبگر، ضد حقوق بشر و ناقض حقوق شهروندی معرفی کند و به جامعه مخاطب چنین القا کند که سپاه عامل کنترل و سرکوب در داخل کشور است.
۲۲	ایزدی طامه و خلفی	۱۳۹۰	شناسایی و تعیین شیوه‌ها و روش‌های عملیات روانی رژیم صهیونیستی علیه حزب‌الله در جنگ ۳۳ روزه	مجله روان‌شناسی نظامی	صاحب‌نظران	پیمایشی	رژیم صهیونیستی در جنگ ۳۳ روزه، از ۵۱ شیوه عملیات روانی شامل ۱۰ مورد در سطح راهبردی، ۲۴ مورد در سطح عملیاتی و ۱۷ مورد در سطح تاکتیکی استفاده کرد.
۲۳	لونی و مرانی	۱۳۹۴	تحلیل عملیات روانی نظام سلطه	مجله پاسداری فرهنگی انقلاب	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	تحلیل محتوا	سلطه‌گران راهبرد خود را از جنگ سخت به جنگ نرم و در قالب تولید آثار پویانمایی تغییر

ردیف	نویسندگان	سال	عنوان	مجله	جامعه/نمونه	روش	نتیجه
			مبتنی بر القاء در صنعت پویانمایی (مورد مطالعه: سریال اژدها سواران)	اسلامی			داده‌اند.
۲۴	شهبازی و شهبازی	۱۳۹۰	استفاده از روش‌های تبلیغی مختلف به منظور تأثیرگذاری	مجله تحقیقات سیاسی بین‌الملل	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	عملیات روانی با اهداف مختلف و برای رسیدن به مقاصد مختلفی از جمله تضعیف روحیه و ساختار جامعه هدف و ایجاد ترس و رعب و وحشت و همچنین ایجاد برتری برای نیروهای خودی به کار می‌رود.
۲۵	دلیریور	۱۳۹۷	کاربست مدل تحلیل رفتار متقابل در حوزه عملیات روانی و قدرت نرم در جنگ‌های نیابتی جهان اسلام	مجله مطالعات سیاسی جهان اسلام	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مروری	با ترکیب دو نظریه سازه‌باوری و تحلیل رفتار متقابل نشان داده شد که چگونه اجرای عملیات روانی می‌تواند روابط اجتماعی و حتی گفت‌وگوهای اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهد.
۲۶	فرخی و شهبازی	۱۳۹۵	شناسایی تکنیک‌های عملیات روانی رسانه‌های عربستانی علیه جمهوری اسلامی ایران در حادثه منا (مطالعه موردی: تارنماهای خبری العربیه، کلمه و الشرق الاوسط)	مجله مطالعات راهبردی بسیج	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	بررسی محقق حکایت از آن دارد که تارنماهای خبری چون العربیه، کلمه و الشرق الاوسط، از ۱۰ تکنیک عملیات روانی - مانند افکنی، از زبان غیرگفتن، تحریک، تفرقه‌افکنی، تخدیر، انسایت‌زدایی، روشنگری، مقایسه، شرطی‌سازی و القا - استفاده نموده‌اند.
۲۷	خزاعی، خاکپور و حسومی	۱۳۹۵	بررسی روش‌ها و تکنیک‌های عملیات روانی در اسلام؛ مطالعه موردی دوران حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیه)	فصلنامه عملیات روانی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	در این مقاله نخست به جنگ نرم در عصر حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیه) و ریشه‌ها و انگیزه‌های آن اشاره شد و سپس تکنیک‌ها و روش‌های طراحان عملیات روانی در عصر حضرت ارائه گردید.
۲۸	قادری؛ حیدری و خاکپور	۱۳۹۵	عملیات روانی در اسلام؛ بررسی راهکارها و تکنیک‌های عملیات روانی مخالفان امام صادق (علیه‌السلام)	فصلنامه عملیات روانی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	توصیفی - تحلیلی	مؤلفان در این مقاله یکی از روش‌های محوری در عملیات روانی، یعنی فریب را معرفی نموده و سپس در تاریخ اسلام و در دوره امامت آقا امام صادق (علیه‌السلام)، کاربری آن را از سوی دشمنان و مخالفان حضرت (علیه‌السلام) تشریح نموده‌اند. در همین راستا از کاربری روش‌های دیگری چون تطمیع، ارباب، شایعه

ردیف	نویسندگان	سال	عنوان	مجله	جامعه/نمونه	روش	نتیجه
							پراکنی و... نیز سخن گفته‌اند.
۲۹	اردبیلی	۱۳۹۳	عملیات روانی در جنگ سوریه: بازیگران، اهداف و چگونگی اجرا	فصلنامه عملیات روانی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	هدف اصلی همه اقدام‌های صورت گرفته در کشور سوریه، آن بود که دولت اسد کنار گذاشته شود. به همین خاطر است که عملیات روانی با محوریت «نامشروع جلوه دادن» این دولت، عملیاتی می‌شود. بحث تروریسم و ضرورت مداخله بازیگران خارجی نیز با همین رویکرد تبیین و اجرایی شده است.
۳۰	مرادی و علی‌نژاد	۱۳۹۳	تحلیلی بر نقش عملیات روانی آمریکا در جنگ سوم خلیج فارس	فصلنامه عملیات روانی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	توصیفی - تحلیلی	نتیجه تحلیل نویسندگان نشان از آن دارد که آمریکا در فرای واقعه ۱۱ سپتامبر در جریان «جنگ سوم خلیج فارس» بر پایه عملیات روانی اقدام نموده و این جنگ بیشتر نمود و روایتی «روانی» تا «نظامی» داشته است.
۳۱	حسینی	۱۳۸۷	نقش و کارکرد عملیات روانی در جنگ ۲۰۰۳ با تأکید بر مقاعدسازی	طب نظامی	اسناد و منابع کتابخانه‌ای	مطالعه مروری	در عملیات روانی به‌کارگیری مقاعدسازی از اهمیت شگرفی برخوردار است و مقاعدسازی دارای دو مسیر مرکزی و پیرامونی است.

(طراحی توسط نویسندگان)

۴-۲. یافته‌های تحلیلی

در این مرحله تمامی منابع مطالعه و مفاهیم اصلی آنها در ارتباط با عملیات روانی استخراج، کدگذاری و درنهایت به شرح زیر مقوله‌بندی شده‌اند:

الف. مؤلفه‌های اساسی عملیات روانی نزد محققان ایرانی: چنان‌که در جدول زیر نشان داده شده است، مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که در بحث عملیات روانی در پژوهش‌های نویسندگان ایرانی مهم و برجسته شده‌اند؛ عبارت‌اند از: عوامل پایه (که سه شاخص هزینه‌ها، ابزارها و نگرش‌ها را دربرمی‌گیرد)، عوامل زمینه‌ای (شامل شاخص‌های دسترسی به فناوری‌های نوین، شاخص‌های مربوط به جنگ‌های نوین و به‌ویژه ملاحظات مربوط به جنگ‌های شناختی)، عوامل تسهیل‌گر (که وجود هماهنگی، شرایط و موقعیت بازیگران، و جایگاه دانش‌های نوین را بحث می‌نماید)، انواع مختلف تاکتیک‌ها و بالاخره بحث مهم پیامدها برای بازیگران مختلف.

جدول شماره (۳): مقوله‌بندی یافته‌های پژوهش

عوامل	مقوله‌های محوری (مقوله)	کدهای محوری (مفهوم)	منابع استخراج کدها	فراوانی درصدی
عوامل پایه	هزینه‌های مادی و معنوی جنگ	کم‌هزینه بودن نسبت به جنگ نظامی	بهمنش (۱۳۸۷)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ متقی و شهرایی فراهانی (۱۳۹۱)	۱۰
		کاهش هزینه‌های سیاسی و اقتصادی	امینی (۱۳۸۳)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ متقی و شهرایی فراهانی (۱۳۹۱)	۷/۵
		کاهش تلفات انسانی	بهمنش (۱۳۸۷)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)	۵
عوامل پایه	تغییر ابزارهای جنگ	نامتقارن بودن جنگ‌ها از بعد تجهیزات و نفقات	امینی (۱۳۸۳)	۱۰
		وجود سلاح‌های کشتار جمعی	بهمنش (۱۳۸۷)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)	۷/۵
عوامل پایه	تغییر نگرش به جنگ	کاهش محبوبیت استفاده‌کننده از جنگ نظامی	قیصری و قربی (۱۳۹۱)	۵
		خشونت‌آمیزبودن جنگ نظامی	قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ بهمنش (۱۳۸۷)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)	۱۰
		رشد فناوری	بهمنش (۱۳۸۷)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ لونی و مرایی (۱۳۹۴)	۱۰
عوامل پایه	فناوری‌های نو ظهور	فناوری‌های رسانه‌ای نوپدید	امینی (۱۳۸۳)؛ لونی و مرایی (۱۳۹۴)؛ دلیریور (۱۳۹۷)؛ متقی و شهرایی فراهانی (۱۳۹۱)	۱۵
		تغییر ساختار و شکل رفتارهای جنگی و نظامی	امینی (۱۳۸۳)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ شهبازی و شهبایی (۱۳۹۰)؛ متقی و شهرایی فراهانی (۱۳۹۱)	۱۵
		سطوح عملیاتی متفاوت در برابر دشمن	قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	۰/۱۵
عوامل زمینه‌ای	جنگ‌شناختی	نبرد اطلاعاتی	بهمنش (۱۳۸۷)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ لسونی و مرایی (۱۳۹۴)؛ متقی و شهرایی فراهانی (۱۳۹۱)	۱۱/۵
		رشد دانش روان‌شناسی و روش‌های نفوذ	امینی (۱۳۸۳)	۵
		تأثیرپذیری اذهان عمومی	بهمنش (۱۳۸۷)؛ امینی (۱۳۸۳)	۱۰
عوامل زمینه‌ای	ویژگی‌های جامعه	ساختار سیاسی	امینی (۱۳۸۳)؛ مینایی (۱۳۹۰)؛ متقی و شهرایی فراهانی (۱۳۹۱)	۱۰
		وضعیت اقتصادی و معیشتی	امینی (۱۳۸۳)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ متقی و شهرایی فراهانی (۱۳۹۱)	۷/۵
		انگیزه و اعتقاد ملی، مذهبی و معنوی	امینی (۱۳۸۳)؛ مینایی (۱۳۹۰)	۵
عوامل تسهیل‌گر	دسترسی به دانش نوین	قواعد و رسوم قومی، فرهنگی و اجتماعی	امینی (۱۳۸۳)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ مینایی (۱۳۹۰)	۱/۱۰
		استخدام و آموزش نیروهای متخصص	روشنی (۱۳۹۶)؛ متقی و شهرایی فراهانی (۱۳۹۱)	۵
		دانش طراحی ابزار و تجهیزات ارتباطی و نظامی	امینی (۱۳۸۳)؛ لونی و مرایی (۱۳۹۴)؛ شهبازی و شهبایی (۱۳۹۰)	۷/۵

عوامل	مقوله‌های محوری (مقوله)	کدهای محوری (مفهوم)	منابع استخراج کدها	فراوانی درصدی	
		دانش بکارگیری فناوری‌های نوین رسانهای و ارتباطی در عملیات	امینی (۱۳۸۳)؛ حبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ شهبازی و شهبابی (۱۳۹۰)؛ متقی و شهزادی (۱۳۹۱)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	۱۵	
	شرایط و موقعیت عملیات روانی	تبیین، وضوح و اولویت‌بندی اهداف عملیاتی	روشنی (۱۳۹۶)	۷/۵	
		شناسخت مخاطبان هدف و محیط آنان	روشنی (۱۳۹۶)	۷/۵	
		زمان بکارگیری عملیات روانی	امینی (۱۳۸۳)؛ حبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ شهبازی و شهبابی (۱۳۹۰)	۷/۵	
		محدوده و گستره نفوذ اطلاعاتی	روشنی (۱۳۹۶)	۷/۵	
	هماهنگی و اجماع در عملیات روانی	رشد و همراستایی دیپلماسی با عملیات روانی	امینی (۱۳۸۳)؛ روشن (۱۳۹۶)؛ سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ مرادی و دیگران (۱۳۹۷)؛ تشکری (۱۳۹۰)	۱۲/۵	
		همراستایی جامعه و نخبگان خویش با عملیات روانی	روشنی (۱۳۹۶)؛ مرادی و دیگران (۱۳۹۷)؛ شهبازی و شهبابی (۱۳۹۰)	۷/۵	
		همراستایی فرماندهان و عملیات نظامی و روانی	روشنی (۱۳۹۶)؛ مرادی و دیگران (۱۳۹۷)؛ شهبازی و شهبابی (۱۳۹۰)	۷/۵	
تاکتیک‌ها	تاکتیک‌های شناخت محور	فریب، جعل اسناد و دستکاری اطلاعات	مرادی، حبیبی و حیدری (۱۳۹۵)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ رفیع و قربی (۱۳۹۰)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ الیاسی (۱۳۹۲)؛ سیلان اردستانی (۱۳۸۹)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ سیلان اردستانی (۱۳۸۹)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ خزاعی، خاکپور و حسومی (۱۳۹۵)؛ قادری، حیدری نصب و خاکپور (۱۳۹۳)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	۴۲/۵	
			سانسور، حذف، انکار و محتوایابی	نجم (۱۳۹۰)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ سلیمانی و همکاران (۱۳۹۰)؛ خزاعی، خاکپور و حسومی (۱۳۹۵)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	۱۵
			فراکتی	نجم (۱۳۹۰)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)	۷/۵
			تهمت، برچسب‌زنی و لقب‌سازی	نجم (۱۳۹۰)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ حسینی و دیگران (۱۳۹۵)؛ مرادی و دیگران (۱۳۹۵)؛ ایزدی طامه و خلفی (۱۳۹۰)؛ شهبازی و شهبابی (۱۳۹۰)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ قادری، حیدری نصب و خاکپور (۱۳۹۵)	۲۷/۵
		شایعه	الیاسی (۱۳۹۲)؛ سیلان اردستانی (۱۳۸۹)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ رفیع و قربی (۱۳۹۰)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ ایزدی طامه و خلفی (۱۳۹۰)	۴۲/۵	

عوامل	مقوله‌های محوری (مقوله)	کدهای محوری (مفهوم)	منابع استخراج کدها	فراوانی درصدی
			خرزاعی؛ خاکپور و حسومی (۱۳۹۵)؛ قادری و حیدری نصب و خاکپور (۱۳۹۵)؛ اردیزی (۱۳۹۳)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	
	ایجاد شبهه و ابهام		الیاسی (۱۳۹۲)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ سیپلان اردستانی (۱۳۸۹)؛ نجم (۱۳۹۰)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ شهبازی و شهبابی (۱۳۹۰)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ خرزاعی، خاکپور و حسومی (۱۳۹۵)	۲۷/۵
	برجسته‌سازی و انگشت‌نما کردن		نجم (۱۳۹۰)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ شهبازی و شهبابی (۱۳۹۰)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	۱۰
	تعمیم افراطی، عمومیت‌بخشی و زشت‌سازی		نجم (۱۳۹۰)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)	۷/۵
	پیشگویی فاجعه‌آمیز		نجم (۱۳۹۰)؛ الیاسی (۱۳۹۲)؛ سیپلان اردستانی (۱۳۸۹)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ روشنی (۱۳۹۶)	۱۲/۵
	انسانیت‌زدایی و نابرابر‌سازی		نجم (۱۳۹۰)؛ الیاسی (۱۳۹۲)؛ سیپلان اردستانی (۱۳۸۹)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ فرخی و شهبازی (۱۳۹۵)؛ حسینی (۱۳۸۷)	۱۵
	تفرقه و ایجاد انشقاق و اختلاف		مرادی؛ حبیبی و حیدری (۱۳۹۵)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ حبیبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ حسینی و همکاران (۱۳۹۵)؛ شهبازی و شهبابی (۱۳۹۰)؛ فرخی و شهبازی (۱۳۹۵)؛ اردیزی (۱۳۹۳)	۳۰
	ایجاد کانون‌های متعدد خیرگی و هجمه شدید		نجم (۱۳۹۰)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	۱۰
	طمع و جذب		سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ خرزاعی، خاکپور و حسومی (۱۳۹۵)؛ قادری، حیدری نصب و خاکپور (۱۳۹۵)	۱۰
	تلقین		قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ رفیع و قربی (۱۳۹۰)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ حبیبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ ایزدی طامه و خلفی (۱۳۹۰)؛ فرخی و شهبازی (۱۳۹۵)	۱۵
	شستشوی مغزی		قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ رفیع و قربی (۱۳۹۰)؛ تشکری (۱۳۹۰)	۷/۵
	ذهنیت‌سازی		نجم (۱۳۹۰)؛ سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ خرزاعی؛ خاکپور و حسومی (۱۳۹۵)	۱۵
	اقتناع، متقاعدسازی و جهت‌دهی به افکار عمومی		امینی (۱۳۸۳)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	۲۰
	ارائه بلاگردان و مقصر		قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ اردیزی (۱۳۹۳)	۵
	هم‌رنگی با جماعت		نجم (۱۳۹۰)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ خرزاعی؛ خاکپور و حسومی (۱۳۹۵)	۷/۵

عوامل	مقوله‌های محوری (مقوله)	کدهای محوری (مفهوم)	منابع استخراج کدها	فراوانی درصدی
		هماندسازی	سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ رفیع و قربی (۱۳۹۰)	۵
		روشننگری و نظر و تأیید متخصصین	تشکری (۱۳۹۰)؛ فرخی و شهبازی (۱۳۹۵)	۵
		تصریحات و ترویج مفاهیم صوری	نجم (۱۳۹۰)، امینی (۱۳۸۳)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)	۷/۵
		انسجام بخشی و واکسینه‌سازی	تشکری (۱۳۹۰)	۲/۵
		مستندسازی و انیمیشن‌سازی	نجم (۱۳۹۰)؛ لونی و مرانی (۱۳۹۴)	۵
		ترغیب و تحریک عاطفی و هیجانی	الیاسی (۱۳۹۲)، سییلان اردستانی (۱۳۸۹)، امینی (۱۳۸۳)، قیصری و قربی (۱۳۹۱)، افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ حبیبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ ایزدی طامه و خلفی (۱۳۹۰)؛ فرخی و شهبازی (۱۳۹۵)؛ قادری؛ حیدری نصب و خاکپور (۱۳۹۵)	۳۰
		تفرساز	سییلان اردستانی (۱۳۸۹)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)	۱۵
		آرام‌سازی	حبیبی و حاتمی (۱۳۸۸)	۲/۵
		القای غم و ناامیدی	مرادی، حبیبی و حیدری (۱۳۹۵)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)	۵
		افزایش ترس، نگرانی و اضطراب	مرادی، حبیبی و حیدری (۱۳۹۵)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ قادری؛ حیدری نصب و خاکپور (۱۳۹۵)	۱۵
		تناوب ترس و امید	قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ رفیع و قربی (۱۳۹۰)	۵
		احساس گناه	قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ رفیع و قربی (۱۳۹۰)	۵
		شرطی‌سازی	فرخی و شهبازی (۱۳۹۵)	۲/۵
		نامشروع‌سازی و ناکارآمدسازی نظام سیاسی	شکوهی (۱۳۹۵)؛ حبیبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ حسینی و دیگران (۱۳۹۵)؛ ایزدی طامه و خلفی (۱۳۹۰)	۱۲/۵
		تخریب رهبران و بدبینی به کشور و مسئولان	مرادی و دیگران (۱۳۹۷)؛ مرادی و دیگران (۱۳۹۵)؛ حسینی و دیگران (۱۳۹۵)؛ شکوهی (۱۳۹۵)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ ایزدی طامه و خلفی (۱۳۹۰)؛ حبیبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	۲۲/۵
		ایجاد فضای ناسالم سیاسی و اجتماعی	مرادی و دیگران (۱۳۹۵)؛ شکوهی (۱۳۹۵)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ خزاعی، خاکپور و حسومی (۱۳۹۵)	۱۵
		هدفمند نمودن نارضایتی‌های اجتماعی و حمایت مادی و معنوی از معترضان	مرادی و دیگران (۱۳۹۷)	۲/۵
		تضعیف روحیه، ایشار و	شکوهی (۱۳۹۵)؛ ایزدی طامه و خلفی (۱۳۹۰)	۵

عوامل	مقوله‌های محوری (مقوله)	کدهای محوری (مفهوم)	منابع استخراج کدها	فراوانی درصدی
		شهادت‌طلبی		
		بزرگنمایی و اغراق در تعداد شبکه‌های نظامی	سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ شکوهی (۱۳۹۵)؛	۷/۵
		تهدید و تحریم	شکوهی (۱۳۹۵)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ قادری؛ حیدری؛ نصب و خاکپور (۱۳۹۵)	۱۰
		اعتراف‌گیری سریع از اسرا و افراد دشمن و نشر آن	شکوهی (۱۳۹۵)	۲/۵
		ترور و ایجاد رعب و وحشت	مرادی و دیگران (۱۳۹۵)؛ سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ حبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ ایزدی طامه و خلفی (۱۳۹۰)؛ نجم (۱۳۹۰)؛ امینی (۱۳۸۳)؛ حسینی (۱۳۸۷)؛ خزاعی، خاکپور و حسومی (۱۳۹۵)؛ قادری؛ حیدری؛ نصب و خاکپور (۱۳۹۵)	۲۷/۵
		تضعیف روحیه فرماندهان و عموم جامعه دشمن	نجم (۱۳۹۰)، افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)؛ رفیع و قربی (۱۳۹۰)؛ حبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)؛ (Manojlo, 2013)	۱۲/۵
		ایجاد بی‌اعتمادی و ناامیدی به رهبران در جامعه هدف	فرهنگی و احمدزاده (۱۳۸۶)؛ دلیرپور (۱۳۹۷)	۵
	برای جامعه و نیروهای دشمن	بحران‌سازی، بی‌ثبات‌سازی، تضعیف و براندازی حکومت دشمن	بهمنش (۱۳۸۷)، فرهنگی و احمدزاده (۱۳۸۶)؛ روشنی (۱۳۹۶)، رفیع و قربی (۱۳۹۰)	۲۰
		ایجاد وحشت، ناامنی و سردرگمی در جامعه و نیروهای دشمن	فرهنگی و احمدزاده (۱۳۸۶)؛ مرادی و دیگران (۱۳۹۵)؛ سلیمانی و دیگران (۱۳۹۰)؛ تشکری (۱۳۹۰)؛ حبی و حاتمی (۱۳۸۸)	۱۲/۵
	پیامدها	تحمیل اراده خود بر دشمن	مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)؛ بهمنش (۱۳۸۷)، قیصری و قربی (۱۳۹۱)، افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)	۱۵
		جهت‌دهی به رفتار دشمن	مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)؛ بهمنش (۱۳۸۷)، قیصری و قربی (۱۳۹۱)، افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)	۲۲/۵
		رسیدن به اهداف ملی و نظامی و کسب منفعت	مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)؛ بهمنش (۱۳۸۷)؛ قیصری و قربی (۱۳۹۱)	۱۰
		تقویت روحیه و اراده نیروهای خودی	بهمنش (۱۳۸۷)	۷/۵
	برای جامعه و نیروهای خودی	ارائه تصویری مطلوب از رهبران و سربازان کشور خود	رفیع و قربی (۱۳۹۰)	۵
		پوشش کاستی تجهیزات و توان نظامی خویش	بهمنش (۱۳۸۷)، قیصری و قربی (۱۳۹۱)	۵
		رضایت افکار عمومی جامعه خویش	قیصری و قربی (۱۳۹۱)، افتخاری و ذوالفقاری (۱۳۹۳)	۷/۵
		آماده کردن نیروها برای مبارزه	بهمنش (۱۳۸۷)	۷/۵

عوامل	مقوله‌های محوری (مقوله)	کدهای محوری (مفهوم)	منابع استخراج کدها	فراوانی درصدی
		در زمان صلح		
	برای جامعه و نیروهای بی‌طرف	ممانعت از گرایش کشورهای بی‌طرف به سمت دشمن	مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)؛ روشنی (۱۳۹۶)؛ رفیع و قریبی (۱۳۹۰)	۱۰
		جلب حمایت مخاطبان بی‌طرف یا تشویق به تداوم بی‌طرفی آنها	مینسایی (۱۳۹۰)؛ حبیبی و حاتمی (۱۳۸۸)؛ مرادی و علی‌نژاد (۱۳۹۳)	۱۵

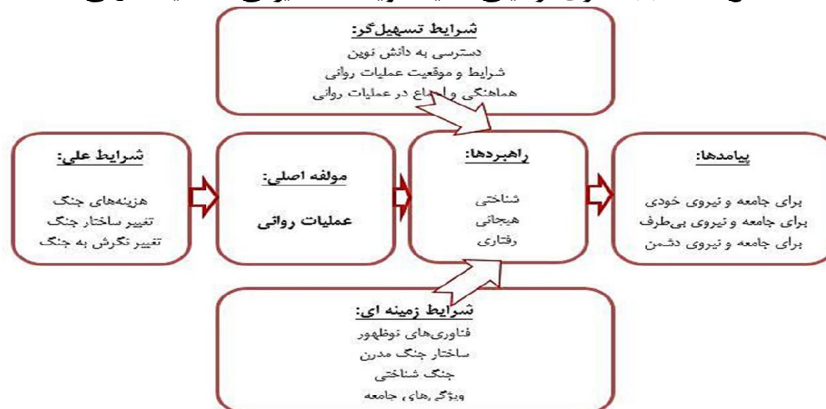
(یافته‌های پژوهش حاضر)

ب. کنترل کیفیت نتایج: در پژوهش حاضر، برای اطمینان از صحت نتایج، محققان از تکنیک «کنترل کدگذاری» استفاده کرده‌اند، به این صورت که جداول تحلیلی به محقق دیگری که نسبت به موضوع اشراف علمی دارد، ارائه شده تا نسبت به کدگذاری مجدد اقدام نماید. در نهایت دو نظام کدینگ، بررسی تطبیقی شده و مواردی که دارای اختلاف زیاد بوده‌اند، بازنگری و تلاش شده تا حداکثر توافق ممکن تحصیل گردد. در مقام سنجش میزان توافق خروجی‌ها نیز شاخص کاپای کوهن (نوسان بین ۰-۱ و اعتبار بیشتر در صورت نزدیک بودن به ۱) ملاک عمل بوده است. این مقدار در پژوهش حاضر برابر ۰/۸۳ بوده که رقم قابل قبولی بوده و دلالت بر همگرایی بالا در نتایج دارد.

۴-۳. یافته استنباطی

محققان در مجموع به ۸۵ مفهوم اصلی در پیشنه پژوهش موضوع دست‌یافته، آنها را در قالب ۱۶ مقوله دسته‌بندی نموده‌اند. از حیث محتوایی مقوله‌های مزبور به ۵ مؤلفه اصلی دلالت دارد که ۳ مورد از جنس علت، ۱ مورد از جنس پیامد، و ۱ مورد آخر از جنس راهبرد می‌باشد. از ترکیب این یافته‌ها می‌توان به الگوی توصیفی زیر دست یافت که نشان‌دهنده تصویر ذهنی - تحلیلی نویسندگان ایرانی از عملیات روانی است:

شکل شماره (۱): الگوی توصیفی ذهنیت نویسندگان ایرانی از عملیات روانی

(یافته‌های پژوهش)

ملاحظات راهبردی این الگو عبارت‌اند از:

الف. توسعه کاربرد عملیات روانی: با عنایت به افزایش هزینه‌های جنگ‌های نظامی، پیش‌بینی می‌شود روند اقبال به عملیات‌های روانی، به خاطر تفاوت محتوایی هزینه‌های آنها و کاهش هزینه‌ها، همچنان استمرار یابد.

ب. فضاهای جدید برای طراحی عملیات روانی: ظهور رسانه‌های نوین و به‌ویژه شکل‌گیری فضای مجازی در سطوح مختلف ارتباطاتی، دولت‌ها را به آنجا رهنمون شده که بیش‌ازپیش از ظرفیت‌های جدید و انحصاری عملیات روانی برای تحصیل اهداف خود استفاده نمایند. رسانه‌های نوپدید و با امکان اثرگذاری و هدایت توده مردم، منجر به ظهور ایده نفوذ شده که زمینه‌ساز بُعد پنجم جنگ، یعنی جنگ شناختی ارزیابی می‌شوند؛ جنگ‌هایی که تأثیراتی عمیق و هزینه‌هایی اندک در قیاس با جنگ‌های نظامی دارند.

پ. تغییر نگرش اجتماعی به عملیات روانی: تحولات اجتماعی زمینه مساعدی را برای تعریف الگوهای نوین عملیات روانی فراهم ساخته که حکایت از تسهیل‌گری عناصر زمینه اجتماعی در این خصوص دارد. معنای این سخن آن است که جوامع معاصر بر خلاف تصویر منفی‌ای که از جنگ نظامی دارند، تصویری متفاوت از عملیات روانی نزد ایشان است که دارای بار منفی بارزی نیست. همین امر شناخت عملیات

روانی دشمن و مقابله با آن را به مراتب دشوار می‌سازد. ت. تحول گسترده تاکتیک‌ها: تحلیل حاضر نشان می‌دهد که تاکتیک‌های عملیات روانی به شدت در حال تنوع و تعدد هستند؛ به همین خاطر است که گونه‌های پیچیده و پوشیده عملیات روانی در سطوح مختلف سیاست و حکومت (اعم از مردم، نخبگان و حتی دولتمردان) شکل گرفته؛ که تماماً بر خطرات فزاینده عملیات روانی دشمنان دلالت دارد.

ث. گستره تأثیرگذاری عملیات روانی: حوزه تأثیرگذاری عملیات روانی از جوامع رقیب و یا دشمن فراتر رفته، ابعاد مختلف داخلی و خارجی دارد که همین امر بر ضرورت تربیت نسلی جدید از مدیران حوزه عملیات روانی حکایت دارد؛ کارشناسانی که با ظرافت‌ها و دقت‌های الگوی نوین عملیات روانی آشنا باشند.

نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی ادبیات علمی در مورد عملیات روانی و تحلیل ابعاد و مؤلفه‌های آن در قالب فراترکیب، در راستای پُرکردن خلأ نظری مبتنی بر اندیشه نویسندگان ایرانی بود. بنابراین مطالعات انجام شده از سال ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ بررسی شدند که پنج عامل اصلی، شانزده مقوله کلیدی و هشتاد و سه مقوله محوری استخراج شد. نتایج این پژوهش به طراحی الگویی کیفی برای فهم شاخصه‌های عملیات روانی مبتنی بر نظر متخصصان ایرانی رهنمود گشت. از محدودیت‌های این پژوهش عدم امکان اجرای مصاحبه عمیق با صاحب‌نظران در راستای فهم این عوامل مبتنی بر یافته‌های میدانی است و پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های بعدی از روش مصاحبه با صاحب‌نظران برای غنای این موضوع استفاده شود. همچنین پیشنهاد می‌شود نقش هر یک از عوامل مؤثر در عملیات روانی به صورت مجزا بررسی شوند.

یادداشت‌ها

۱. این مقاله مستخرج از طرح تحقیقاتی است که توسط گروه روانشناسی دانشکده اجتماعی - فرهنگی دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام) به انجام رسیده است. همکاران طرح عبارتند از: حجت‌الله مرادی، عباسعلی سلیمانی خشاب و داود فتحی.

کتابنامه

- اردیزی، فرج‌الله (۱۳۹۳). «عملیات روانی در جنگ سوریه: بازیگران، اهداف و چگونگی اجرا»، فصلنامه عملیات روانی، ۱۰(۴۰)، ۱۱۵-۱۴۹.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۱). الگوی جنگ روانی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام و پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- افتخاری، اصغر و ذوالفقاری، مهدی (۱۳۹۳). «الگوی مدرن عملیات روانی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران»، مجلس و راهبرد، ۲۱(۷۸)، ۲۳۳-۲۰۲.
- الیاسی، محمدحسین (۱۳۸۲). «عملیات روانی و آشوب‌های شهری»، فصلنامه مطالعات بسیج، ۶(۱۹)، ۹۳-۱۰۲.
- الیاسی، محمدحسین (۱۳۸۳). «کاربرد عملیات روانی در جنگ‌های نامتقارن»، فصلنامه مطالعات بسیج، ۷(۲۳)، ۱-۲۲.
- امینی، آرمین (۱۳۸۳). «عملیات روانی آمریکا برای حمله به عراق»، مطالعات خاورمیانه، ۱۱(۳و۴)، ۸۱-۱۰۵.
- ایزدی طامه، احمد و خلفی، حسن (۱۳۹۰). «شناسایی و تعیین شیوه‌ها و روش‌های عملیات روانی رژیم صهیونیستی علیه حزب‌الله در جنگ ۳۳ روزه»، مجله روان‌شناسی نظامی، ۲(۸)، ۸۲-۶۹.
- بهمنش، مرتضی (۱۳۸۷). کاربرد عملیات روانی در پشتیبانی از عملیات تاکتیکی، فصلنامه علوم و فنون نظامی، ۱۲(۱)، ۱۳۰-۱۱۵.
- تشرکی، محمود (۱۳۹۰). «سازوکارهای بهره‌گیری نیروهای مقاومت بسیج از عملیات روانی در تحقق امنیت اجتماعی»، مجله مطالعات امنیت اجتماعی، ۱(۲۸)، ۳۲-۱۳.
- جمالزاده، ناصر و رحیمی نیا، محسن (۱۳۹۸). «شوری هراسی و نقش آن در سیاست خارجی پهلوی دوم»، نشریه علمی دانش سیاسی، ۱۵(۱)، ۵۴-۲۹.
- حبی، محمدباقر و حاتمی، حمیدرضا (۱۳۸۸). «بررسی شیوه‌های عملیات روانی علیه ایران از نظر نیروهای نظامی»، مجله روان‌شناسی نظامی، ۱(۱)، ۴۲-۳۳.
- حسنی، قاسم (۱۳۸۷). «نقش و کارکرد عملیات روانی در جنگ ۲۰۰۳ با تأکید بر

- متقاعدسازی»، مجله طب نظامی. (۴)۱۰، ۳۱۰-۳۰۳.
- حسینی، حسین؛ علیی، محمدولی و یوسفی، جعفر (۱۳۹۵). «عملیات روانی دشمن علیه مأموریت‌های فرهنگی - اجتماعی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی»، مجله پژوهش‌های حفاظتی امنیتی. (۱۷)۵، ۵۳-۴۱.
- خزاعی، محبوبه؛ خاکپور، حسین و حسومی، ولی‌الله (۱۳۹۵). «بررسی روش‌ها و تکنیک‌های عملیات روانی در اسلام؛ مطالعه موردی دوران حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها)»، فصلنامه عملیات روانی. (۴۵)۱۱، ۳۴-۷.
- دلیرپور، پرویز (۱۳۹۷). «کاربست مدل تحلیل رفتار متقابل در حوزه عملیات روانی و قدرت نرم در جنگ‌های نیابتی جهان اسلام»، مجله مطالعات سیاسی جهان اسلام. (۳)۷، ۱۰۰-۸۱.
- رفیع، حسین و قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۰). «بازخوانی قدرت نرم؛ مطالعه موردی عملیات روانی»، فصلنامه مطالعات سیاسی. (۱۲)۳، ۱۷۳-۱۳۹.
- روشنی، رضا (۱۳۹۶). «چشم‌انداز و اولویت‌های ج.ا.ایران برای مقابله با عملیات روانی دشمن»، مجله مطالعات دفاعی استراتژیک. (۷۱)۱۶، ۱۴۲-۱۲۱.
- سیلان اردستانی، حسن (۱۳۸۹). «عملیات روانی و دیپلماسی رسانه‌ای»، خبرگزاری فارس، پروتال جامع علوم انسانی. (۵۰)۸، ۶۱-۵۴.
- سجادپور، سید محمدکاظم و اجتهادی، سعیده (۱۳۸۹). «نگرش امنیتی غرب و تهدیات بین المللی پس از جنگ سرد»، نشریه علمی دانش سیاسی. (۱)۶، ۲۵-۵۹.
- سلیمانی، احمد؛ حاتمی، حمیدرضا؛ باصری، احمد و مرادی، حجت‌اله (۱۳۹۰). «بررسی عملیات روانی آمریکا علیه عراق در جنگ ۲۰۰۳ میلادی»، مجله روان‌شناسی نظامی. (۷)۲، ۴۸-۳۷.
- شکوهی، حسین (۱۳۹۵). «میزان اثرگذاری اقدامات اداره عملیات روانی ناجا برای مقابله با عملیات روانی (در بعد فرهنگی اجتماعی)»، فصلنامه انتظامی اجتماعی. (۳)۸، ۱۵۰-۱۲۹.
- شهبازی، عزیزاله و شهابی، روح‌الله (۱۳۹۰). «کاربرد شیوه‌های تبلیغی در روند اجرای عملیات روانی و نقش روحیه ملی کشور مورد هجوم در کارایی و یا عدم کارایی آن»، مجله تحقیقات سیاسی بین‌الملل. (۹)، ۱۱۹-۱۰۹.
- صفایی، صفی‌الله (۱۳۹۸). «آسیب شناسی تهاجم فرهنگی در بین جوانان استان همدان»، نشریه علمی دانش سیاسی. (۱)۱۵، ۱۷۳-۱۹۴.
- فرخی، میثم و شهبازی، امین (۱۳۹۵). «شناسایی تکنیک‌های عملیات روانی رسانه‌های عربستانی علیه جمهوری اسلامی ایران در حادثه منا (مطالعه موردی سایت‌های خبری العربیه، کلمه و الشرق الاوسط)»، مجله مطالعات راهبردی بسیج. (۷۰)۱۹، ۱۲۷-۱۰۳.

- فرقانی‌نیا، جمشید و کمالی، سیدمحسن (۱۳۸۵). «آشنایی مختصر با عملیات ضد جنگ روانی»، فصلنامه علوم و فنون نظامی. ۳(۷)، ۱۳-۱.
- فرهنگی، علی‌اکبر و احمدزاده کرمانی، روح‌ا... (۱۳۸۶). «عملیات روانی، زبان و ساختار آگاهی»، مجله مطالعات فرهنگی و ارتباطات. ۳(۸)، ۱۶-۱.
- قادری، محدثه؛ حیدری‌نسب، علیرضا و خاکپور، حسین (۱۳۹۵). «عملیات روانی در اسلام؛ بررسی راهکارها و تکنیک‌های عملیات روانی مخالفان امام صادق (علیه‌السلام)»، فصلنامه عملیات روانی. ۱۱(۴۵)، ۱۴۸-۱۲۷.
- قیصری، نوراله و قربی، محمدجواد (۱۳۹۱). «بررسی ابعاد نرم‌افزاری قدرت و پدیده عملیات روانی»، مهندسی فرهنگی. ۶(۶۵)، ۱۴۵-۱۱۴.
- لنون، الکساندر (۱۳۸۹). کاربرد قدرت نرم، (سیدمحسن روحانی، مترجم)، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).
- لونی، مهدی و مرانی، محسن (۱۳۹۴). «تحلیل عملیات روانی نظام سلطه مبتنی بر القاء در صنعت پویانمایی (مورد مطالعه: سریال اژدها سواران)»، مجله پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی. ۵(۱۱)، ۲۱۱-۱۸۷.
- متقی، ابراهیم و شهرابی فراهانی، محبوبه (۱۳۹۱). «جنگ نرم و انقلاب‌های رنگی آمریکا در کشورهای در حال گذر»، فصلنامه سیاست. ۴۲(۳)، ۲۲۵-۲۰۷.
- مرادی، علی؛ طیبی‌جیلی، مرتضی و حیدریف محمدعلی (۱۳۹۵). «واکاوی فقهی و حقوقی عملیات روانی»، پژوهشنامه حقوق اسلامی. ۲(۴۴)، ۱۷۳-۱۴۹.
- مرادی، حجت‌الله و علی‌نژاد، مهدی (۱۳۹۳). «تحلیلی بر نقش عملیات روانی آمریکا در جنگ سوم خلیج فارس»، فصلنامه عملیات روانی. ۱۰(۴۰)، ۱۴۹-۱۱۵.
- مرادی، حجت‌الله؛ علوی، حمید و مقدسی، حیدر (۱۳۹۷). «نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین»، مجله امنیت ملی. ۸(۲۷)، ۱۶۳-۱۳۷.
- مینایی، حسین (۱۳۹۰). «نیروی دریایی راهبردی و عملیاتی‌سازی عملیات روانی استراتژیک»، فصلنامه علوم و فنون نظامی. ۷(۱۹)، ۱۱۴-۹۱.
- نجم، محمدحسین (۱۳۹۰). «افکار عمومی و تکنیک‌های عملیات روانی»، تحقیقات روابط عمومی. ۱۰(۶۰)، ۴۰-۳۳.